

Egy feldolgozatlan orvosi kéziratról, Kovács Imre doktor munkájáról

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár őríz egy kéziratot, amelynek címe: „Az orvostudomány története Magyarországon”.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1875. évi, Előpatakon tartott nagygyűlésén állt elő (immár nem először) Poór Imre a magyar orvostörténet feldolgozására vonatkozó pályázati javaslatával: „Írja meg valaki az orvosi tudomány Magyarhonban való fejlődésének történetét, a legrégebb időtől a mai napig” – szólta a felhívás. A feldolgozásnak tartalmaznia kell: „a) mikor, miféle népnövények, járványok és kiválóbb tájkörök (himlő, mirigyvész=pestis, hányás=cholera, mocsárláz sat.) dühöngtek hazánkban, melyek orvosi kutatásnak alapul s anyagul szolgáltak: b) miképen jártak el a kormányférfiak e kórok elleni óvintézkedések körül, mit használtak orvoselődeink a betegek gyógykezelésében, nevezetesen miben állott koronkint a gyógygyakorlat, s miképen fejlődött az a mai álláspontra a hajdani dogmatikusoktól kezdve a legújabb élettani gyógyászatig, és vajjon hazai orvosaink melyik orvostanodának elveit csatlakozták?”¹ A munka benyújtásának határideje 1879. május 15-e volt.

Adott időre egy pályamunka érkezett, három főlíó méretű kötetben, címe „Az orvostudomány története Magyarországon, kiváló tekintettel az ország koronkénti műveltségi állapotára és az összes hazai tudományosság fejlődésére: a hazánkban dúlt járványok történetére, s a magyar orvosi irodalom könyvészetére” volt. A szokásokhoz híven jelige rejtette a szerző kilétét: „Nescire, quid antequam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum”.

A bírálatra felkért három tagtárs Bódogh Albert, Rózsay József és Poór Imre volt. Bódogh Albert és Rózsay József véleménye ismert, Poór Imre bírálata sajnos elveszett. A bírálók a munka legfőbb hibájaként a feldolgozás vázlatosságát, szemmel látható befejezetlenségét emelték ki, amelynek egyértelműen az idő rövidege volt az oka. Mindketten egyetértettek abban, hogy a pályadíjat ne ítéljék oda, hanem ismételt meghirdetéssel (új határidő: 1881. május) adjanak lehetőséget a szerzőnek, hogy munkáját egészítse ki, némiképp dolgozza át.

A szerző a negatív bírálat után valóban átdolgozta pályamunkáját és „Az orvostudomány története Magyarországon” címmel, „*Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae*,

¹ A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1875. augusztus 27-től szeptember 5-ig Előpatakon tartott XVIII. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerk.: Gerlóczy Gyula és Dulácska Géza. Bp., 1876. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda. p. 285.

magistra vitae, nuntia vetustatis” jellegével 1881-ben ismét benyújtotta.

Hárman bírálták a dolgozatokat: Rózsay József mellett Hamary Dániel és Molnár István is a zsűri tagjai voltak. Rózsay ekkor már elégedett volt a korábbi dolgozat átszerkesztett változatával, Hamary azonban a történeti háttérrel nem tartotta elégségesnek, s úgy gondolta, hogy a dolgozatban több a művelődéstörténeti elem, mint az orvostörténeti, Molnár pedig még részletesebb járványtörténeti fejezeteket szeretett volna látni.

Végül is a legjobbnak ítélt pályamű, amelyről levéltári kutatásaink során megállapítottuk, hogy **Kovács Imre** orvos munkája, nem jelent meg nyomtatásban, azóta is kéziratban van a Vándorgyűlések iratai között.²

Kovács Imre neve nem annyira közismert orvostörténeti munkák szerzőjeként. Orvosi tanulmányait Pesten és Bécsben végezte. Törvényszéki orvosként, majd rendőrorvosként tevékenykedett. Számos szakmai közleménye jelent meg a kor jelentős orvosi folyóiratában: a *Gyógyászat*-ban, a *Pester Medizinisch – Chirurgische Presse*-ben, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók évkönyvében, a *Fővárosi Lapok*-ban, a *Pesti Napló*-ban. Ezek között is több történeti tárgyú írást találunk, a „tébolygyógyítás” múltjával csakúgy foglalkozott, mint a kissé titokzatos középkori táncjárványokkal, híres emberek betegségeivel. Különös figyelmet szentelt a közegészségügyi kérdéseknek, a gyógyvizeknek és gyógyfürdőknek, valamint a járványok témakörének. *Közegészségügyünk állapota* c. tanulmánya 1885-ben, a *Nemzetgazdasági Szemlében* látott napvilágot, a tanulmány nem csupán a korabeli magyar közegészségügy helyzetét mutatja be, de statisztikai adatokkal alátámasztva európai körképet ad, sőt a történeti kitérőkkel a fejlődést, változásokat is szemléltette. 1873-ban ő volt a szerkesztője a *Fürdői Lapok* c. idényjellegű periodikum második folyamának. Kutatói és szerzői igényességét bizonyította ezzel a lappal, és az itt közölt írásaival, hiszen – bár az ilyen idényjellegű kiadványok elsődleges célja általában a fürdőző közönség szórakoztatása volt – ő mégis inkább a hazai gyógyvíz és fürdőkultúra fontosságára, értékeire igyekezett felhívni a figyelmet. Kovács sokat foglalkozott a járványok történetével, különösképp a pestissel. Az érdeklődés okát ő maga így magyarázza az 1879-ben kiadott³ munkájában: „*A pestis történetében ...hosszú pausa állott be, sokáig nem lehetett semmitsem hallani felőle. Már örült mindenki s áldotta a civilizációt, mely a nemzetek közegészségügyét annyira megjavította, hogy a szörnyű baj ki se fejlődhetik. Azonban a feltevés tévesnek bizonyult.*” A keleten dúló háborúk következtében egyre másra jött a hír a szörnyű betegség feléledéséről. (Ne felejtsük el azt sem, hogy bár sokat fejlődött az orvostudomány, a bakteriológia, a járványtan, a pestis kórokozóját még nem azonosította Alexander Yersin!). A munka

² Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár. Jelzet: S. 883

³ Kovács Imre: Az asztracháni pestis. Népszerű tájékoztatás a pestis lényege, terjedése, megelőzése és orvoslásáról, e járvány rövid történetével. Bp., 1879. Sedy.

– ellentétben címével – nem csupán az asztracháni pestis históriájával foglalkozik. Összefoglalja mindazt, amit Kovách a pestisről tudott: a betegség mibenlétéről, a kór lefolyásáról, orvoslásáról, leírta a sikeres kimenetelű megbetegedéseket csakúgy, mint a halállal végződő eseteket. Utóbbiak vonatkozásában a kórbonctani elváltozásokat is számba vette. A „*Ragályos e a pestis?*” című fejezetben az általa ismert legkorábbi irodalmi feldolgozásokat is idézve keresi a választ. A fertőzés és a járványok kibontakozásának egyetlen megelőzési módját ismeri el: a gyanúsak karanténba zárását, a már megbetegedettek még szigorúbb elkülönítését. A legsúlyosabb magyarországi pestisjárványok krónikája csakúgy megtalálható a kiadványban, mint az ausztriai tartományok területén életbe léptetett 1837-es „*pestis elleni közbátorsági rend*” teljes szövege, amely a közlemény megírásakor a legkorszerűbbnek számított. A kéziratban maradt pályamunkával való egybevetés alapján egyértelműen megállapítható, hogy ennek az írásműnek számos részét beépítette a pályázati munkába.

Kovács doktor 1881-es dolgozata – mai szemmel – rendkívül nívós, s számos olyan forrást dolgoz fel, amelyekhez ma már nem tudunk hozzájutni. A mű kronologikus feldolgozásokat, járványtani történeti részeket, az orvosi szakirodalom feldolgozását, valamint komoly biográfiai anyagokat tartalmaz, s áttekinti az orvosképzés történetének főbb állomásait is.

Terveink között szerepel a kézirat teljes feldolgozása, magyarázó jegyzetekkel és pontos bibliográfiai hivatkozásokkal történő ellátása és közzététele.